

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

8/16

ARALIK 2023

DergiPark
AKADEMİK

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EBSCOhost

SÖBIAD

SIS
Scientific Indexing Services

**Academic
Resource
Index**
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Sayı/No:16

Aralık/December 2023

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Dinî Araştırmalar-Sosyal Bilimler

Scope: Religious Studies-Social Sciences

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June & December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca.

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German.

Kalemname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; İngilizce-Türkçe başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an English-Turkish title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences

KİTÂBÜ'S-SİLÂH: CAHİLİYE ve İSLAM DÖNEMİNDEKİ SİLAH VE SAVAŞLAR İÇİN ÖNEMLİ BİR TARİHİ KAYNAK*

Zehra BİŞKİN GEMİCİOĞLU

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslami İlimler Bölümü

Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı

Ph.D. Student, Ankara University Graduate School of Social Sciences

Department of Arabic Language and Rhetoric

Ankara, Türkiye.

zehra71biskin@hotmail.com

orcid.org/0000-0003-3401-0429

Öz

Her çağda savaşlara şahit olunan insanlık tarihinde harp aletleri her zaman merak konusu olmuştur. Bu çalışmanın amacı Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhili'nin *Kitâbü's-Silâh* isimli monografik sözlük çalışmasında geçen silah isimlerinin incelenmesidir. Araştırma yöntemi olarak açıklama yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada öncelikle el-Asmaî kısaca tanıtılıp *Kitâbü's-Silâh*'taki savaş aletlerine değinilmiş, farklı isimleri ve çeşitleri belirtilmiştir. Bu bağlamda o çağlarda kullanılan savaş aletleri eserde geçtiği üzere kuyucunun bilgisine sunulmuştur. Cahiliye ve sadrû'l-İslam dönemlerinde kullanılan silahlar tanıtılmaktadır. Daha sonra konuyla alakalı şiir şevahidine dikkat çekilmiştir. Eserde aynı harp aleti için farklı isimlerin kullanıldığını görmek mümkündür. Eser, çağımızda modern Arapçada artık kullanılmayan çok sayıda silah terimini korumaya almıştır. Bu eser Arapçanın bir mirasıdır. Savaş ve silah aletleri zikredilirken Arapçanın zenginliği tekrardan gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Asmaî, Kitâbü's-Silâh, Silah, Alet.

The *WEAPONS BOOK (KITĀB al-SILĀH)* by al-ASMA'Ī is an IMPORTANT HISTORICAL SOURCE for WEAPONS and WARS in the ISLAMIC ERA

Abstract:

In the history of humanity, which has witnessed wars in every era, tools of war have always been a subject of curiosity, and the aim of this study is to examine the names of weapons in the single al-Asma'î dictionary called *Kitāb al-Silāh*. Deductive and interpretive methods were

* Bu makale, Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ'ün danışmanlığında yürütülen doktora tezinden üretilmiştir.

used as research methods. In this study, first, al-Asma‘i is briefly introduced, mentioning the war tools of *Kitāb al-Silāh*, and mentioning their names and different types. In this context, the military tools used in those eras are presented to the reader. Weapons used in pre-Islamic periods were introduced and Islam came. Attention was then drawn to poetic poems related to the topic. According to the research results *Kitāb al-Silāh* is an important historical source of weapons and warfare of that period. It is possible to see that different names are used for the same instrument of war. The work retained many weapons terms that are no longer used in modern Arabic. This work is an Arab heritage. While tools of war and weapons are mentioned, the richness of the Arabic language is once again revealed.

Keywords: Arabic, al-Asma‘i, *Kitāb al-Silāh*, Weapons Book, Weapon, Tool, Poetry.

Giriş

Sözlükler yalnızca dilsel metinler olmayıp milletlerin kültürünü de yansıtan önemli birer kaynaktır. Bu çalışmalar bir ulusun kültürel kimliği olarak milletlerin hayatında önem yeri olan çalışmalardır.¹ Sözlük çalışmaları dilin zenginliğini koruyup, onu gelecek nesillere taşımaktadır.² Dil âlimleri, göçebe Araplardan öğrendiklerini derleyip bilinmeyen sözcükleri yazmışlar, konusu tek olan tematik sözcükler telif etmişlerdir. El-Asma‘î'nin (ö. 216/831) sözlük çalışmaları bu tür içerisinde değerlendirilir. Daha sonra belirli sistemlere göre telif edilmiş daha kapsamlı ve geniş çalışmalar yapılmıştır.³

Konulu sözlük çalışmaları belli bir konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu âlimler içerisinde Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî) (ö. 175/791), Ebü'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâi el-Kûfî (ö. 189/805), Ebü'l-Hattâb Amr b. Ahmer b. Amerred b. Ferrâs el-Bâhilî (ö. 75/694 civarı), Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asma‘î el-Bâhilî (ö. 216/831), Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933), Ebû İsmâîl Abdullâh b. Muhammed b. Alî el-Ensârî el-Herevî (ö. 481/1089), Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009'dan önce) gibi dil âlimleri vardır. Risalelerini yazarken yabancılarla karşılaşmamış bedevilerin dilini esas almışlardır. Daha çok tek konulu sözlük çalışmalarında bulunmuşlardır. Monografik çalışmaların hicri 2.

¹ Mehmet Kahraman, "Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 5/8 (2016), 3290-3296.

² Kahraman, "Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine", 3302-3303.

³ Saleh Jaradat, "Şemseddin Samî'nin Servet-i Fünun'da Yayımladığı Kamus-ı Türkî ve Kamus-ı Arabî Adlı Makale ve Onun Sözlükçülük Anlayışı", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 9/4 (2020), 1282-1284.

yüzyılda daha çok yapıldığı görülmektedir. Bu tür çalışmaları olan dil âlimlerinden birisi de el-Asmaî'dir. El-Asmaî, çöllerde Arap kabileleri arasında dolaşp Arapların zengin kelime mirasını derleyip toplamıştır.⁴ Ebû Hâtem'in böcekleri ve kuşları anlattığı çalışmaları; el-Asmaî'nin hurma ağaçları, develer, silahlar, vahşi hayvanlar, ağaçlar, bitkiler ile ilgili çalışmaları; Ebû Zeyd'in yağmuru anlatan konulu sözlük çalışmaları bulunmaktadır.⁵ El-Asmaî'nin çalışmalarının yeterince incelenmemesi önemli bir eksikliklerdir.

Kaynaklarda H 123/M 738 şeklinde geçen doğum tarihini kendisinin de tam olarak bilmediği söylenmektedir. Asmaî künyesi, atası Asma'dan, Bâhilî künyesi ise Kays kabilesinin el-Bâhile kolundan gelmektedir. Başka bir rivayete göre de Mâlik b. Asur'un karısı Bâhile'ye nispet edilerek kendisine Bâhilî denmiştir.⁶

Çok sayıda âlimden ilim öğrenen Asmaî, İsâ b. Ömer, Hammâd b. Seleme, Müsır b. Kidâm el-Hilâlî gibi âlimlerden ders almıştır. Halef el-Ahmâr'dan şiir eleştirisini öğrenmiştir.⁷ El-Asmaî'nin hakkında nağmesiyle şakıyan bir bülbül olduğunun söylenmesi gibi kitaplarda onu metheden birçok ifade ile karşılaşmak mümkündür.⁸

Örneğin Harun Reşit ona “şiir ustası” demektedir. Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşî el-Belhî el-Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830) ise şöyle der: “Şiirde Asmaî'den daha âlim birini görmedik. El-Asmaî dil hususunda efsaneydi. Çok sayıda kitabı vardır. Uzman bir dil âlimi olarak yaklaşık 240 kitap telif etti.”⁹ Döneminde şiir, sözlük çalışmaları, hikâye, tabakat kitapları, nahiv gibi çalışmalar çok sayıda yapılmıştır. Arap kabileleri içerisinde gezerek Arap edebiyatının asıl yapı taşı teşkil eden malzemeleri toplayıp derlemeye başlamışlardır.¹⁰

750-1258 yılları arası Abbâsîler dönemi olarak bilinmektedir. El-Asmaî, Ebû Ca'fer el-Mansûr (136/754), Hârûnürreşid (169/786), Emîn (193/809) ve Me'mûn (197/813) dönemlerinde yaşamıştır.¹¹ El-Asmaî, Basra'dan Bağdat'a Harun Reşid'in sarayına gelmiştir.

⁴ Ahmet Topaloğlu; Mustafa S. Kaçalın, “Sözlük”, TDV İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/402-414.

⁵ İzzeddîn Yusuf, *Mecelletu'l-Mecme'u'l-İlmi'l-Irakî*, (Bağdat: Dâru İhyâi kütübi'l-Arabî, 1987, 1/158.

⁶ Ömer Ferruh (ö.1408/1987), *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melayin, 1987), 2/205.

⁷ Ferruh, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*, 205.

⁸ Ebü'l-Hasan Cemaleddin Ali b. Yusuf b. İbrâhim İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-Ruvât alâ Enbâhi'n-Nühât*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî; Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1986), 2/201.

⁹ Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkîs Dimaşkî, *Mu'cemü'l-Matbûâti'l-Arabiyye ve'l-Muarrebe*, (Kahire: Matbaatu Serkîs, 1928), 1/456.

¹⁰ Dursun Yılmaz, Hakkı, “Abbâsîler” TDV İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları1988), 1/49-56.

¹¹ Yılmaz, “Abbâsîler”, 49-56.

mensubiyeti ortaya çıkar. Örneğin Tarîf b. Temîm b. Amr b. Abdullah b. Cündeb b. el-Anber Ebû Selîm Ebû Amr (ö.5/627) bir şairdir ve Temîm kabilesindedir. Temîm ile Bekir kabilesi arasında düşmanlık vardır. Şiirinde ¹⁶“لِكُلِّ بَكْرِيٍّ لَدَيَّ عَدَاوَةٌ”¹⁶, “Bekir kabilesinden olan herkese düşmanımdır.” diyerek o kabileden hiçbirini ayırt etmeden hepsine olan kinini ifade eder. Şairler düşmanlarını öldürmekle gurur duymuşlardır. İntikam rüzgarları kabileler arasında her zaman esmiştir.¹⁷

Arap milleti eskiden beri âdetleri ile iftihar eden bir toplumdur. Asmaiyât'ta geçen beyitlerde bu övünmeler fazlaca görülmektedir. Edebiyatları, develere ihtiyaçları olmasına rağmen zorlu şartlarda kışın ikram için onları kesmeleri gibi cömertlikleri ve yaptıkları savaşlarıyla övünen şiirlerle doludur.¹⁸ Araplar savaşta liderlik duygusu taşımıştır. Şövalyelerin bütün mızrak, kılıç ve kalkanlarına genellikle “sâbiğât” denilmiştir. Diğerlerine başka isimler koyulmuştur. Şiddetli savaşlarda şövalyelerin harp yetenekleri ve sabırlarıyla da gurur duymuşlardır.¹⁹

2. Kitâbü's-Silâh

2.1. Risalenin Genel Özellikleri

El-Asmaî'nin *Kitâbü's-Silâh* kitabı, Muhammed Cebbâr e'l-Mu'aybed tarafından Madrid'deki el-Escorial Kütüphanesi'nde, 1895 numaralı el yazması koleksiyonunun içerisinde bulunmuştur. Başlık sayfasının kaybolmuş olması nedeniyle kitap içindeki metinlerden el-Asmaî'yi işaret eden yerleri tespit etmiştir. Dolayısıyla aslında yazarı meçhuldür. Fakat kitaptaki 8, 19, 21, 27, 28, 29, 31. sayfalarda yazan gelişmiş metinler, özellikle “Sordum, biz konuştuk, aldık.” ifadeleri kitap yazarının el-Asmaî'nin çağdaşlarından ya da öğrencilerinden biri olduğuna işaret etmektedir. Muhammed Cebbâr e'l-Mu'aybed (ö. 1999), kitabın madde içeriklerine uyan şu dört kitabı tespit etmiştir:

1- Dr. Hatem el Damen, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) *Garibu'l-Musannef* kitabının bölümlerinden bir bölümü olan “Silah” kısmını tahkik etmiştir. Ebû Ubeyd'in, el-Asmaî'nin *Silah* kitabından geniş maddeler nakletmesine şaşırıldığını söylemiştir.

¹⁶ Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb b. Ali el-Asmaî (ö.216/831), *el-Asma'iyat*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Abdüsselam Harun (Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1967), 128.

¹⁷ Nasır Tevfik el-Cübbâi, *el-Asmaî Nâkıdü's-Şi'r*, thk. Ebûzabî Heyeti, (Ebûzabî: Dârü'l-Kütübü'l-Vataniyye, 2009), 177.

¹⁸ Cübbâi, *el-Asmaî Nâkıdü's-Şi'r*, 186.

¹⁹ Cübbâi, *el-Asmaî Nâkıdü's-Şi'r*, 187.

Kılıfın içine koyulan yaş deriye الخِلَّةٌ denir. Cemisi لِحْلَالٌ dir.²⁵ İnsanın omzuna denk gelen kılıç kayışına حِمَالَةٌ denir. Cemisi حِمَامِلٌ dir. Ebû Züeyb (ö. 28/648-49) bu kelimeyi şiirinde şu şekilde kullanmıştır:

رَمِينَاهُمْ حَتَّى إِذَا ارْتَبَتْ أَمْرَهُمْ / وَعَادَ الرِّصِيْعُ نُهْيَةً لِلْحَمَائِلِ
“Onları öyle yendik ki hepsi dağıldı gitti. İlmekleri kılıç kayışının sonuna yetiştirdi.”²⁶

النُّجْدُ cemisi النِّجَادُ, حِمَامِلٌ cemisi حالة ربيع. Hepsi kılıç bağı ve kemeri demektir. Cerîr b. Abdilmesîh (Abdülzâ) b. Abdillâh b. Yezd ed-Dubaî (ö.569 veya 580) der ki:

قَطَعْتَ الْفَوْىَ مِنْ مِحْمَلٍ كَانَ بَاقِيَا / بِأَيِّ سِنَانٍ تَطْعَنُ الْقَرْنَ بَعْدَ مَا
“Var olan kemerin adamlığını kestikten sonra/Hangi kemerle taşıyacaksın kılıcımı?”²⁷

Onda القَيْدُ denen kendisi ile kemerlerin bağlandığı kamışa benzer ip olan bir kayış bulunur. Onda yani kılıç pabucu vardır. Kılıfın altına takılan demir parçasına النِّعَالُ denir. Cemisi النِّعَالٌ dir.

2.4. Mızrak

El-Asmai mızraklar hakkında şöyle demektedir:النِّصْلُ demirdendir. Cemisi نِصَالٌ dir. Abbas b. Mirdâs der ki:

كَالسَّيْفِ سَلَّ نَصْلُهُ مِنْ غَمْدِهِ
“Kınından çekilmiş bir kılıç gibi..”²⁸

Mızrakta vurulan yere المَضْرِبُ denir. مَضْرِبٌ وَمَضْرِبٌ da denilir. Cemisi مَضَارِبٌ dir. شَفْرَتَاهُ: mızrağın iki keskin tarafıdır. ظُبْتُهُ : en uç tarafıdır. Her şeyin ucu onun sınırındır. Cemisi الظُّبَاتُ dur. Ok ve mızrak için de her şey için uç taraf onun en son sınırındır. Huzelî şöyle der:

كَانَ ظُبَاتِهَا غَفْرٌ بَعِيْجٌ
“Sanki ucu ateşin dibi gibi.”²⁹

فِرْنْدُهُ : Onun süsü ve orta tarafındaki işlemedir. السِّيْلَانُ: mızrakta kına giren bir yuvadır. السِّنْخُ yani yuva demektir. Çoğuluna السُّنُوحُ denir. الرُّبْدُ : Bu, izinin rengi farklı olup mızrağın üzerinde bulunan bir parlıttır. Kül rengidir. Sahrû'l- Ğay şöyle demiştir:

“Delmesinden kurtulduğum bir mızrak/Üzerinde inceden beyaz bir köpük”

²⁵ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 21.

²⁶ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 22.

²⁷ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 22.

²⁸ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 18.

²⁹ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 19.

صَبِيئِهِ: mızrağın ucudur. صَبِيئِهِ : mızrağın keskinliğidir. Mızrağın ucunun iki tarafı da keskindir. غَرَاه : mızrağın keskinliğidir. Mızrak isimleri hakkında Asmaî şunları haber vermektedir:

Mızrağa الرمح denmektedir. Cemisi أرماح ve رماح dır. Ebû Zueyb şöyle demiştir:

قَد ظَلْتُ فِيهَا مَعِيَ شَعْتُ كَأَنَّهُمْ / إِذَا يُسَبُّ سَعِيرُ الْحَرْبِ أَرْمَاحُ

“Saçları dağınık dostlar orada hep benimle beraberdi/Onlar, harp ateşi yükseldiğinde mızraklara benziyor.”³⁰

الأَلَّةُ: Ağzı geniş mızraktır. العَنْزَةُ: Geniş ağızlı mızrağa benzer. Ancak ince, sivri ve uzundur. المِطْرَدُ: Uzun bir mızrak değildir. Bununla vahşi hayvanlar avlanır. Cemisi لمطارِدٌ dir. Tufeyl der ki:

مِطْرَدٌ تَهْدِيهَا أَسِنَّةٌ فَغَضَبٍ / وَغَوْجٍ كَأَحْنَاءِ السَّرَّاءِ مَطَّتْ بِهَا

“Gazab’ın mızrak uçlarının hedef aldığı, okların kendisine boyun uzattığı geniş bölgeler gibi bir zikzak.”³¹

Oklar hususunda İbn Ahmer şöyle demektedir:

نَبَذَ الْجَوَّارِ وَضَلَّ هَدِيَّةَ رَوْقِهِ لِمَا اخْتَلَلَتْ فَوَادَهُ بِالْمِطْرَدِ

“Öküz bağırdı, yolunu izini kaybetti. Mızrak ile kalbini darmadağın ettiğim zaman.”³²

Mızrağın diğer adı da صَعْدَةٌ. Cemisine صعاد denir. ‘Antera şöyle demiştir:

رَكَّبْتُ فِيهَا صَعْدَةً هندية / سمراء تلمع ذات خُرْصٍ لَهْدَمَ

“Ona sapladım bir Hint mızrağını/Aşağılama arzusu ile parlayan esmer.”

إِقْنَاءُ kelimesinin çoğulu إقننا dır ve bu bir mızrak ismidir. Ebü’n-Necm el-Fazl (el-Mufaddal)

b. Kudâme er-Râciz el-İclî (ö. 125/743’ten önce) der ki:

كيف ترانا بالقتا نُدَاعِسُ

“Bizi ezdiğimiz mızraklarla nasıl görüyorsun?”

الخُرْصَانُ الخُرْصَانُ الخُرْصَانُ isimleri mızraklar için kullanılan ifadelerdir. Asmaî الخُرْصَانُ ve الخُرْصَانُ kelimelerinin dal anlamında olup mızrak için de kullanıldığını söyler. Cu’dî’nin şu beyitini örnek verir:

مُصَابِينِ خِرْصَانَ الرَّمَاحِ كَأَنَّا / لِأَعْدَانِنَا نَكَبُ إِذَا الطَّغْنُ أَفْقَرَا

³⁰ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 31.

³¹ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 32.

³² Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 32.

“Mızraklarla yaralananlar bizmişiz gibi, en düşkün yaralandığında düşmanımız için acı çekeriz.”³³

Çoğuluna كَالنِّيزَاكِ denilen النِّيزَاكِ kelimesi, mızrağın diğer adı olarak kullanılmaktadır. ‘Accâc şöyle söylemektedir:

مُطَّرِدٍ كَالنِّيزَاكِ الْمَطَّرُورِ

“Atılmış mızrak gibi istikrarlı...”

Çoğuluna الْحَرْبَةُ denilen الْحَرَابِ kelimesi de mızrak anlamındadır. Bahreyn’in bir köyü olan hat’a mensup kişiye الْحَطِيَّةُ denilmektedir. Tekili الْحَطِيُّ şeklindedir. Ebû ‘Ayal el- Hüzeli b. Ebî Antere b. Hafâce b. Saad b. Hüzeyl (ö.41/661) şiirinde bu kelimeyi şu şekilde kullanmaktadır:

كَأَنَّ أَسِنَّةَ الْحَطِيَّةِ تَخْطُرُ بَيْنَهُمْ شُهْبٌ

“Sanki ateşler, Hat’lının dişleri arasına giriyor.”

الأَصَمِّ, Sert mızrakdır. İçi boş değildir. ‘Antera şöyle der:

وَشَكَّكَتْ بِالرَّمْحِ الْأَصَمِّ ضُلُوعَهُ / لَيْسَ الْكَرِيمِ عَلَى الْفَنَاءِ بِمُحَرَّمِ

“Kaburgasını sert mızrakla deldim. Şeref mızrağa yasak değil.”³⁴

العَرَائِثُ و العَرَائِصُ mızrak isimlerindedir. Bunların titremesi vardır. المِثْلُ, çok güçlü, kalın, dikilmiş bir mızraktır. Cudi şöyle der:

تَتَّقِي الْمَوْتَ بِرُزْقٍ وَقَعٍ / رَكْبَتْ فِي ثَلَرِ عَرَائِصِ مِثْلٍ

“Korkunç bir şekilde ölümden korkarsın. Hâlbuki geniş bir tepeye kalın mızrak dikildi.”³⁵

الْحَطْلُ yavaş yavaş vurulan aşırı şiddetli bir azap olduğu söylenen bir mızraktır. Râciz şöyle der:

أَحْوَسُ وَسَطَ الْقَوْمِ بِالرَّمْحِ الْحَطْلِ

“Hatil bir mızrağı kavmin tam ortasında hissediyorum.”

العُتْلُ, Hedefi tam isabet vuran mızraktır. Çoğuluna لَدُونِ denilen اللَّدْنُ kelimesi yumuşak bir mızrak cinsini ifade eder. Onun bir benzeri المَارِنُ’dur. Evs der ki:

مَعِيَ مَارِنٌ لَدْنٌ يَخْلِي مَكَانَهُ / سَنَانٌ كَنِيرَاسِ النِّهَامِيِّ مَنُجَلٌ

³³ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 32.

³⁴ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 34.

³⁵ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 34.

“Yerinden fırlayan yumuşak bir mızrak benimledir./ Vurulduğunda genişleyen ve İşaret fenerine benzeyen sivri uçlar.”³⁶

المِنْجَل, bıçaklandığında genişleyen demektir. الصَّدْقُ, sert bir mızraktır. عَسَلَانُهُ, onun kabarması ve hareket etmesi demektir. Bu kurdun düşmanına karşı kabarması ve hareket etmesine benzetilmektedir. Cûdî şöyle der:

عسلان الذنب أمس قارباً / برد الليل عليه فتسئل

“Kurt akşama yakın hareket etti. Gece üzerine soğudu. Sonrasında kurt tüylerini döktü.”

Kurt eski Türklerde de önemli bir simgedir. Moğollar ve Tu-kiu’lar ise kurdu ata olarak kabul etmişlerdir. Kurt insanlar arasında çok iyi tanınan, onların hayatında önemli bir rolü olan bir hayvandır. Ya da tam tersine tuhafılığıyla şaşırtan bir hayvan olmuştur.³⁷ Mızrağın diğer isimlerine عاسيل ve عَسَال denilmektedir. ‘Antera der ki:

كُهْذَامِ الصِّلِّ عَسَال

“Mızrakları sanki kobranın kılıcı.”³⁸

Fırlatılınca koşuyormuş gibi duran mızrağın adı ise الزَّاعِيٌّ dir. Yorgun ve zayıf mızrak demek olan الرَّائِشُ kelimesini Sa‘îde şiirinde şöyle kullanır:

من كل أظمى عاترٍ لا شأنه / قصرٌ ولا رایش الكعوبِ مُعَلَّبٌ

“Sarsıcı ve büyük mızraklardandır./Şanında kısıklık ve yorgunluk yoktur. Saran sarmalayandır.”³⁹

Sargı ile sarılmış, kırılan bir mızrağa المَعْلَبُ denilir. ‘Antera bu mızrak hakkında şöyle der:

قد أوعدونى بأرماحٍ مُعَلَّبَةٍ / خورٍ لُقْطَنَ من الخُومانِ أَخْلَاقِ

“Human’dan kadınların topladığı/Sarılı ve yorgun okları bana vaad ettiler.”⁴⁰

السَّمْهَرِيُّ Sapı sağlam mızraktır. Cemisi السَّمْهَرِيَّةُ dir. Asmaî demir olmayan bir mızrakta şunların bulunduğunu haber vermektedir: Mızrakta her iki düğüm arasındaki şeye الكَعْبُ denir. Cemisi الكعوبُ dur. زافرته :Süngünün altındaki tüysüz bölümdür. عامله : Öndeki kolun yan tarafına denir. Bir şair der ki:

أما ترى الفارسَ بعدَ الفارسِ / أرداهما عاملُ رمحِ بابيس

³⁶ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 35.

³⁷ Yusuf Ziya Yörükkan, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri-Şamanizm* (Ankara: Yol Yayınları, 2005), 17.

³⁸ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 36.

³⁹ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 36.

⁴⁰ Asmaî, *Kitâbü’s-Silâh*, 36.

“Süvarilerin ardı sıra geldiğini görmene gelince/Kuru bir mızrağın yan kısmının onları yere serdiği açıktır. ⁴¹

Mızrak dişlerinin içine girdiği şeye الثعلبية denilir. Evs onun hakkında şöyle der:

وأحمر جَعْدًا عليه النُّسُورُ / وفي ضَبْنِهِ تَعَلَّبُ مُنْكَسِرُ

“Kırmızı kıvrımları var ,üzerinde de kartallar/Koltuğunun altında kırık bir seleb.”⁴²

Mızrakların üzerindeki kartal motiflerinin Arap kültüründe önemli bir yeri vardır. Kartal motifleri savaşı, gücü ve zaferi simgeleyen bir motif olarak Türk kültür ve edebiyatında da kullanılmıştır. Karahanlılar döneminde bu motif hükümlerlik ve zaferi işaret etmiştir.⁴³ Göktürkler ve Uygurlar döneminde ise eğer başlarında kartal ve av hayvanları figürleri bulunmaktadır. Türkler sanatlarında kartal motiflerini kullanmışlar ve bıçaklarda, kulplarda, dokumalarda neredeyse her yerde bunları işlemişlerdir.⁴⁴

Çoğulu السافلة olan السوافل, mızrağın en alt kısmının adıdır. Hüzelî der ki:

كَانَ أَسِنَّةَ الْخَطِيءِ تَخْطُرُ بَيْنَهُمْ شُهْبُ

“Hattî'nin (mızrağın) alt kısmı gibi aralarında ateş alır.”

“Mızrak dişlerine النَّصْلُ denir .Çoğulu النَّصَالُ dir. Mızrak dişlerinde جَبَّتْ denilen bir yer bulunur. Burası mızrak dişlerinin en altı kısmıdır. Dişlerdeki keskinliğe ذَلْقُ denilir. Cu'dî konuyla ilgili şöyle demiştir:

أَصْكَ بِذَلْقِ الرِّمْحِ لَحْيَيْهِ سَابِقًا / أَسَارِيْعَ مَا صَمَّ الْخَمِيْسُ وَضَمَّرَا

“Ordusunu toplayıp hezimete uğrattığı tırtıllara benzeyen askerlerden daha hızlı olarak/ Çenesine mızrağımın ucunu saplarım.”⁴⁵

Mızrağın keskinliğine فُرْزَنَةٌ de denilmektedir. Mızrakta الرَّجُّ denilen kısım mızrağın en altındaki demirdir. Demir ve kesici kenar için نَصْلَانُ denilmektedir. A'şâ der ki:

عَشْنَا بِذَلِكَ حَبِيئًا ثُمَّ فَارَقْنَا / كَذَلِكَ الرِّمْحُ ذُو النَّصْلَيْنِ يَنْكَسِرُ

⁴¹ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 38.

⁴² Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 38.

⁴³ H. Canan Cimilli, *Topkapı Sarayının Anıtsal Kapılarının İşlev ve Sembolizm Açısından İncelenmesi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi/ Ph.D. Dissertation 2007)11.

⁴⁴ Şenay Alsan, *Türk Mimari Sisleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri- Orta Asya'dan Selçuklu'ya*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi/ Ph.D. Dissertation, 2005), 4.

⁴⁵ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 39.

“Orada bir müddet yaşadık, sonra ayrıldık/Neslayn mızrakları da böyle kırılır.”

طَعْنَهُ ve النَّصْل için رُجَّاح da denilmektedir. Mızrakta demir halka üzerinde bir demir halka toplanmaktadır. Şişeler için رُجَّاح denir. أَرْجِحُ رُمْحَكَ “Mızrağımı salla.” denilir. رُجَّاح denildiğinde kastedilen şey demirli bir mızraktır. Kişi kendisi için bir cirit ucu yapılmasını emrettiğinde نَصَلْتُهُ der. Bu ifadeyi أَنْصَلْتُهُ şeklinde söylemez. Kişi eğer أَنْصَلْتُهُ derse, mızrağın içindeki demiri çıkar demiş olur. Bu, bıçaklı bir mızraktır. Cahiliye devrinde Recep ayı hakkında, sivri uçlu kılıç denildiği rivayet edilmiştir. الهُدَام: Sivri uçlu demirdir.⁴⁶

Mızrak çeşitlerinden biri de هُدَام denilen mızrağa benzeyen المَطْرُورُ mızrağıdır. المَطْرُورُ ise keskin bir mızraktır. المَطْرُورُ mızrağına benzeyen parlak bir mızrağa ise المَسْنُونُ denilmektedir. Bir diğer mızrak çeşidi ise çoğuluna الوقوع denilen وَقِيعٌ mızrağıdır. المِطْرَقَةُ denilen mızrak ise çekiçle dövülmüş anlamına gelir. المِطْرَقَةُ için المِيقَعَةُ ifadesi de kullanılır.

El-Asmaî mızrak kullanmakla ilgili bazı bilgiler vermektedir. Örneğin طَعْنَهُ بِالرَّمْحِ يَطَعْنُهُ kolayca şiddetli bir şekilde bıçaklamak demektir. Bıçağı saplamak fiili, mastarı وَخَضًا olan بَجَّهٌ يَبِجُّهُ بَجَّ fiili ile ifade edilir. Mızrak kişinin karnını yararsa şu şekilde söylenir: بَجَّهٌ يَبِجُّهُ بَجَّ

Mızrak sadece tirmalarsa حَرَصًا يَحْصُهُ حَرَصَهُ denir. Birisi kötülenmek istendiğinde “Mızrakla onu kamçıladi.” denir. Kınamak için “Ona mızrak fırlattı, mızrağın bir tırpan, çok batıyor ve geniştir.” denilmektedir. “Mızrağı fırlattı.” ifadesi de böyledir. زَرَقَهُ sözü de aynı manayı ifade eder. Mızrağı genişletirsen “Mızrak parladi.” denir. Deldiğinde أَنْفَذَهَا أَنْفَذَهَا denilir. Mızrak eleştiri yapmak için hazırlandığı zaman “(صَابِي) bana merhamet et.” denir.

2.5. Yay İsimleri ve Özellikleri

Asmaî konu hakkında şunları söylemektedir: Yay (الْقَوْس) müennes bir kelimedir. Cemisi قَوْسٌ قَوْسِيٌّ وَيُقَالُ قَوْسٌ قَوْسِيٌّ. İsimleri şunlardır: الفلِقُ: daire şeklindeki bir yaydır. Düz bir dal değildir.⁴⁷ Çoğulu الشَّرْجَةُ kelimesiyle ifade edilen الشَّرْجَةُ yayı, فلق yayına benzer. Tekili için ة harfi olmadan شَرِيحٌ da denir. القَضِيْبُ, bir başka yaydır. Bu çatlağı olmayan bir daldan yapılır. الفرُعُ, yaydır. Dal filizinden yapılır. الفَرُجُ الفَارُجُ المَنْفَجَةُ الفَجَاءُ الفَجَاءُ hepsi aynı çeşit yaydır. Hepsi de akorunu ortasından gösteren yay çeşididir. Bunlar avlanma ve savaş için yapılır. Bu sayede sahibi hep üstün olur. Amaç ortasının daha iyi görünmesi için yapıştırmaktır. الكَثُومُ çatlağı olmayan bir

⁴⁶ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 40.

⁴⁷ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 43.

yaydır. الجَشْنُ kendisiyle ahit yapılan bir yaydır. Bu sebeple sopası ve ağacı kırmızıdır. الجَشْنُ hafif bir yaydır. المَحْدَلَةُ İçinde eğim olan bir yay çeşididir.⁴⁸

2.5.1. Yayda Bulunan Şeylerin İsimleri ve Özellikleri

Yaydaki bağlantının iki ucu arasında bulunan şeye الكَيْدِ denilmektedir. Yayın bu kısmını takip eden yerin adı الكَلْبِيَّةُ'dir. Burası yayın dışındaki eğik kısımdır. Burayı الأَبْهَرُ denilen ana kayış takip eder. الطائِفُ yayın dönen tarafının adıdır. Yayın her iki tarafına ise السَّبِيَّةُ denilmektedir. Yay kirişinin iç tarafındaki yarığın ismi الكُظْرُ'dir. النَّعْلُ denilen yer yay kirişinin bitim yeridir. الكَلْلُ ise yaydaki ipin bulunduğu yerdir. Yayın أَنَسِي ve وَحْشِي tarafı vardır. أَنَسِي, oku kullanan kişiye yaklaşan taraftır. وَحْشِيهَا ise ava ve hedefe yaklaşan taraftır. Yayın bu her iki yerinde de الظَّفْرُ (tırnak yeri) bulunur. Burası yayın son kısmında, ipin düğüm mahalline bitişik olan kısımdır. Yayda الغِفَارَةُ denilen yer, ipin üzerinden geçirildiği çentiğin üst kısmındaki yamadır. Yay kullanıcısının tuttuğu kavramı yerinin adı عَجَسُ'dir. عَجَسٌ sözünden gelir. Sıkı tutmak anlamındadır. الجالتر kelimesi yay tabanı için kullanılır. Yaya sıkıca bağlanmış örgülü kemerlere الرصاع, yayın çarpık iki tarafına ise ظُهُارُ denilmektedir. العلاقة, yaya yapışan bir şeydir. Yay kulpunun sağ ve solundaki iki taraf için مَدْرَوَا ifadesi kullanılır.⁴⁹

2.5.2. Yay ile İlgili Yapılan Şeyler ve Yayda Oluşan Değişiklikler Hususunda Söylenenler

“Yayı attım.” ifadesi şöyle söylenmektedir: رميْتُ على القوس. “Yayı hareket ettirdim.”: أنبضتُ بالقوس وعن القوس و أنضبت أيضا şeklinde söylenir. Bu ipi gerdirdikten sonra yayı fırlatmaktır. Yayın sağ ve sol tarafına vuruşunu duyarsınız denilmektedir. “Yay saptı.” şeklinde ifade edilir. Bütün bunlar yayın yönünü değiştirdiğinde denir. Kırıldığı zaman “Yay hiç çalışmıyor.” denilmektedir. Şöyle söylenir: قوسٌ عاطِلٌ و عَطْلٌ و مُعَطَّلَةٌ Yayın ipi olmadığında bu şekilde söylenir.

2.5.3. Yay İplerinin İsimleri

Yay ipine الوَتْرُ denir.⁵⁰ Cemisi الأوتار şeklindedir. وَتْرٌ قوسه وأوترها yani “yayını gerdi” demektir. Yay telinin isimleri şu şekildedir: الشَّرْعُ, مَسْكَنٌ, المُتَحَرِّكُ, الشَّرْعَةُ

المُمرٌ çok bükümlü teldir. المُمرٌ her şeyde bu şekilde çok bükümlü olmayı ifade eder. السَّمْهَرِيُّ Ay sert yay telidir. السَّمْهَرِيُّ her şeyde bu şekildedir. Telde الأطنابة vardır. Bu kemer tarafındaki kayışı ifade eder.

⁴⁸ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 45.

⁴⁹ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 47.

⁵⁰ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 51.

2.6. Kendisinden Yay Yapılan Ağaç İsimleri

Yay yapımında kullanılan ağaçlar şunlardır: النَّبْعُ, الشَّوْحَطُ, السِّدْرُ, الشَّرْيَانُ, النَّيْنُ, الْقَانُ, النَّشْمُ, الْعُجْرُمُ, الضَّالُّ, النَّالْبُ, السَّرَاءُ.

النَّبْعُ ve الشَّوْحَطُ denilen ağaçlar aynı cinstir. الشَّوْحَطُ ovada, النَّبْعُ dağda yetişmektedir. الضَّالُّ ve السِّدْرُ aynı cinstir. الجازي, dağ ve çorakta susuz yetişen sedir ağacıdır. Bu ağaç sulanırsa ve köyde yetişirse ona العُجْرِي denir.⁵¹

Bu ağaçların Türkçe karşılıkları şu şekildedir: النَّبْعُ (akgürgen diye bilinen ve dağda yetişen kayın ağacı)⁵², الشَّوْحَطُ (ovada yetişen akgürgen), السِّدْرُ (sedir ağacı), الشَّرْيَانُ (kavak), النَّيْنُ (incir ağacı), الْقَانُ (kayın ağacı), النَّشْمُ (handakuk ağacı)⁵³, السَّرَاءُ (Hint kayını; diğer ismi ucumdur.)⁵⁴, النَّالْبُ (vahşi dağ ağacı)⁵⁵, الضَّالُّ (yağmurla sulanan yaban sedir ağacı), الْعُجْرُمُ (Hint kayını)⁵⁶.

Geniş yaprakları, heybetli duruşu ve koyu gölgesiyle eski Türklerde kayın, çam, ardıç ve çınar ağaçlarının dağ zirvelerini kutsal kıldığı kabul edilmiştir. Bu ağaçlara “gaba ağaç” ya da “ulu ağaç” demişlerdir. Ve bu ağaçların Gök Tanrı'nın sıfatlarını temsil ettikleri düşünülmüştür.⁵⁷

Kayın ağacına huş ağacı da denilmektedir. Moğol Türk Şamanizm'inde evren ağacı demektir. Bu ağacın yerinin dünyanın ana merkezi olduğuna inanılmıştır. Halkanın bu ağaç sayesinde gök katına ulaşır Tanrı'nın huzuruna çıktığına inanılmıştır.⁵⁸

Altaylar hastalara şifa olması ve avcılıkta başarı kazanma dilekleri için kutsal dağ üzerinde yetiştiğine inandıkları kayın ağacının altında kurban törenleri yapmışlardır. Bu sayede isteklerinin Tanrı'ya ulaşacağına inanmışlardır.⁵⁹

Eski Türklerde kavak ağacına saygı duyulmuştur. Göğün direği olduğuna inanılmıştır. Manas destanında kavak ağacının kutsal olduğu anlatılmaktadır. Manas'ın dirilişinin bir sembolüdür.⁶⁰

⁵¹ Asmaî, Kitâbü's-Silah, 50.

⁵² Hüseyin Remzi, *Lügat-i Remzi*, hazırlayan: Ali Birinci, 2 Cilt, (İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzi, 1305), 1/713.

⁵³ Tabîatü's- Suûdiyye, "نشْم".

⁵⁴ Tabîatü's- Suûdiyye, "السَّراء".

⁵⁵ Crater News, "شجرة النَّالْب البرية".

⁵⁶ Dünyadünya, "ما هي نبتة العجْرْم أو صابون الصحراء".

⁵⁷ Güldane Gündüzöz, *Bektaşî Kültüründe Yemek Motifleri*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, 2015), 62.

⁵⁸ Gündüzöz, *Bektaşî Kültüründe Yemek Motifleri*, 63.

⁵⁹ Pervin Egün, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004), 377.

⁶⁰ Pervin Ergün, "Alevilik- Bektaşîlik Tavşan İnancının Mitolojik Kökleri Üzerine" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, LX (2011), 217.

El-Asmaî şöyle söylemektedir: “Benzersiz bir ok çıkardım.” أخرج سهما له أهرعاً أي واحدا

Üzeri kırık oka الأفوقُ denir. Bir atasözünde şöyle geçer: “Ona uçsuz bir effak (ok) getirdim.” الأنضاء , الأغزى kopmuş oktur. النَّصِيُّ ise tüyü ve keskin ucu olmayan fal okudur.⁶³ الأنضاء , cıvık yapışkan tüylü bir maddedir Yapımı bitmeyen oka النَّكْسُ denir. الْمُخْشَوْبَةُ en üstü altı gibi yapışmış, ters yapışmış, ince oktur. المِعْرَاضُ , tüyü olmayan çaprazlama giden bir oktur.

Okta bulunan şeyleri el-Asmaî şöyle anlatmaktadır: “Çoğulu أفواق olan أفوق kelimesi okun üst kısmı için kullanılır.⁶⁴ Okun üst kısmı çatladığı zaman انفاق السهم şeklinde söylenir. Üst tarafına ip konulduğu zaman ise şöyle söylenir: أفوق به وأفوق به ففوق بالسهم و ففوق به وأفوق به ففوق بالسهم” Ok ile yayı kaldırdı. Onu yükseltti ve doğrulttu.” الفوق kelimesinin çoğul kullanımları şu şekildedir: ففوق وفوق ففوق. Törpüyle üst kısmı yarıldığında سَهْمُهُ ففوق denilmektedir.

Dip kaçanına الأطرةُ denirken شَرْحًا aralarına ip yerleştirilen üst kısımdaki iki kenar için söylenir. Okun ön kısmında tüy bulunan yerin adı الحُقْرُ'dir. Okun üst tarafında bulunan ve tüyün bağlandığı yere الكِطَامَةُ veya الشَّرِيحَةُ denir. Bazı Araplar bu kısma السَّلْبَةُ demektedir. الزَّافِرَةُ ok tüyünün arka kısmındaki şeydir. المَتْنُ okun ortasının arkası iken, الرُّعْطُ en alttaki tırtıklı bıçağın içinde bulunan gediktir. Ok bıçağının giriş kısmında bükülen topuk ise العَقَبُ diye ifade edilir.

2.8. Tüy

Tekiline ريشة denilen الريش kelimesi okta bulunan tüyü ifade eder.⁶⁵ Burası için tekili الفُدَّةُ olan الفُدَّةُ kelimesi de kullanılabilir. Tüyü olmayan ok ise أَقْدُ سهم şeklinde söylenmektedir. Örneğin: مَرِيْشًا وَلَا أَقْدُ أَصَبْتُ مَا “Ne tüysüz ne de tüylü ok bana değdi.” denir.

اللُّوَامُ sağlam tüy için kullanılan bir ifadedir. Yüzeylerdeki tüyler kavuşursa o zaman bu tüye لُغَابُ denilmektedir. Okun orta kısmı diğer yüzeyine kadar tüylü olur. الظُّهَارُ tüyün sırt kısmında olan, çok kısa şeydir. Örneğin: “Okunu en kısa ve en uzun tüyle kapladı.” denilir. الظُّهْرَانُ , en kısa şekilde kesilmiş, البُنْطَانُ ise en uzun şekilde kesilmiş en güçlü tüy için kullanılan ifadelerdir.

2.9. Bıçak

⁶³ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 58.

⁶⁴ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 59.

⁶⁵ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 60.

Cemisi التّصال olan bıçağa النَّصل denilmektedir.⁶⁶ Okun demir olan kısmına نصلا denirken dişlerine نصلا denir. Kılıç demiri ise نصلا kelimesi ile ifade edilmektedir.

Çoğulu الطُّبَات olan طُبُّهُ ve قُرْنَتُهُ kelimeleri bıçağın uç kısmı için söylenmektedir. شَفْرَتَاهُ, okun iki ucudur. سِنُّهُ ve cemisi السُّنُوحُ, oktaki deliğe girebilen gövdesi ince bıçaktır. Her şeyin gövde kısmına سِنُّهُ denilmektedir. Bıçağın ucunun bilenmesi tabiri için النِّكْسُ kelimesi kullanılmaktadır. Etrafı duvarlarla çevrili olan bir yer gibi olan ve العَيْرُ denilen yer bıçağın ortasındaki tümsektir.

Bıçak için السِّرْوَةُ, الفُطْبَةُ, المشَقَّصُ, القِطْرَةُ ve القِطْرَةُ ifadeleri kullanılır. Çoğulu الفُطْبُ olan الفُطْبَةُ bıçağı hedef bıçağıdır. Bazı sözlüklerde çoğulu القِطْرَةُ, القِطْبَةُ şeklinde geçer. Geniş ve uzun bıçağa المشَقَّصُ denilirken, kısa ve geniş olanına القِطْعُ denilmektedir. (السَّرِيَّةُ) و السِّرْوَةُ ise dar ve çukurları olan bir bıçaktır.

2.10. Namlu

Çoğulu الجِعَاب olan namluya الجَعْبَةُ denir. Buna الكِنَانَةُ de denilmektedir. Çoğulu الكِنَانُ şeklindedir. Bu kelimenin cümle içerisinde kullanımına şu şekilde örnek verilir:

”قبل الرِّمَاءِ تُغْلَى الكِنَانُ”⁶⁷ namlu atmadan önce doldurulur”. İçerisine rüzgâr girmesi ve bu sayede tüylerin aşınmamasını sağlamak amacıyla yan kısmı bilerek yarılmış namlu için الجَفِيرُ ifadesi kullanılır.

2.11. Zırh

Ebû Hanife, dişli zırh anlamına gelen kelimeyi “ta” harfini kesra ile التَّرْسَةُ şeklinde okumuştur. Tekili التَّرْسُ şeklindedir. المِجْنُ kelimesi de zırh anlamındadır. Örneğin; قَلْبَ لِي ظَهَرَ المِجْنُ ”kalkanın sırtı beni yere serdi” denilir. Yani, üstündeki bir destekten dolayı beni yendi demektir. Zırh için الجَوْبُ ve المِجْنُ kelimeleri de kullanılır.

Çoğulu الدَّرَقُ olan deri zırh için الدَّرَقَةُ ifadesi kullanılır. Deve derisinden yapılan zırha çoğulu الحَجْفُ olan الحَجْفَةُ denilirken, kubbe gibi olan zırh ثُرْسٌ مُجَنَّأٌ şeklinde ifade edilmektedir. الفَرَضُ kelimesi de zırh manasında kullanılmaktadır.

2.12. Kalkan

Kalkan için دِرْعٌ ve أَدْرُعٌ ifadeleri kullanılır. İsimleri ise şu şekildedir:

⁶⁶ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 62.

⁶⁷ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 64.

Çoğulu الألباد واللُّبُود kelimeleriyle ifade edilen ve hayvanın sırtına semerden önce konulan keçe için اللَّبْدُ lafzı kullanılmaktadır. Örneğin: ”مَلْبِدُ الْفَرَسِ وَمَلْبِدٌ”Hayvana keçe koydum” denir. Bu hayvan, keçe üzerine konulduğunda artık keçeli bir kısrağ olmaktadır.⁷³

2.14.3. Eyerde Olan Şeyler

Çoğulu الأحناء olan الحزنُو atın yanlarına eyerden itibaren sürülen kınanı adıdır ve müfredi ظَلْفَةُ olan الظلِّفَات denilen kınaya benzemektedir. Çoğuluna ذَنْبٌ denilen الذَّنْبَةُ kınaların arkasında bulunan yan taraflardaki eyer delikleridir. Sırttaki semer ve kambur için de bu kelime kullanılmaktadır. Kınaların üzerinde bulunan dikişli keçedeki parçalar çoğulu الجَدِيَّات olan جَدِيَّة kelimesiyle ifade edilmektedir. المُوَخَّرُ eyerin ön kısmındaki yüksek yerdir. الرِّفَادَةُ, arka taraftaki bir işarettir. Yolculuk örtüsü için غِشَاؤُهُ denilmektedir. الرِّفَادَةُ, hayvan üzengiye yaklaşmasını diye eyer kayışının altına ve keçenin üzerine konulan şeydir. القَيْقَبُ ise kendisinden üzengi yapılan bir tahtadır.⁷⁴

2.14.4. Eyerlerin Sıfatları

Eyer سَرْجٌ و سَرْجٌ و سَرْجٌ diye isimlendirilir. Bunların hepsi kınalıdır. Çoğuluna القَرَابِيسُ denilen القَرَبُوسُ kemerin ön kısmıdır.

Örneğin: هذه أحناءٌ مُعَبَّيَةٌ هذه ذُقَّةُ السرجِ وذُقَّتَاهُ denilir. Bunlar, iki yanda olan geniş iki kınadır. Eyerin altındaki pamuklu keçe ya da keçelerdir. فرسٌ دَنَاءٌ و فرسٌ أَدْنٌ ifadesi eyersiz at için söylenir. Eyer takıldığında ise bu ata, فرسٌ مُثْفَارٌ denilmektedir.

El-Asmaî konuyu şöyle açıklamaktadır: Eğer yorgunsan “Onun eyerini çıkarma.” dersin. Onu güzelce tutup çeken kimseye البِرْدُونُ قَوْدُ “Beygiri çek, götür.” dersin.⁷⁵

2.15. Yular

Çoğulu اللُّجْمُ olan اللِّجَامُ kelimesi yular için kullanılır. Yuların içindeki الفَأْسُ denen kısım demir çubuğun üst tarafındaki çarpık demirin içinde bulunan demir çubuktur. İçerisindeki çapraz demire الشَّكِيمَةُ denilmektedir. Cemisi الشَّكَايمُ'dir. Çene kemiğini çevreleyen demirlere المِسْحَلَانُ denir. Çenesinin altındaki demirin adı ise الحَنَّاكُ'dir.

⁷³ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 84.

⁷⁴ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 86.

⁷⁵ Asmaî, *Kitâbü's-Silâh*, 87.

Kamçı tarafında bulunan düğüme تَمْرُثُهُ denilir. Örneğin bu kelime cümle içerisinde بسوط لم تُقَطِعْ تَمْرُثُهُ ضربه “Kopmayan bir düğümü olan kılıçla ona vurdu.” şeklinde kullanılır.⁷⁹

2.18. Askerî Bölükler

Çoğulu الكتائب olan الكتيبة kelimesi askeri bir bölüğü ifade eder. Saldırıya uğrayan 10 kişilik bölüğe çoğulu الحِصَانُ olan الحَضِيرَةُ denilir. Otuz ile kırk kişi arasındaki bir bölüğün adı ise المِقْتَبُ'dur. Kendileri ile savaşılan büyük olmayan bir topluluğa الهَيْضَلَةُ denir. الأرعن, dağ zirvesi gibi kalabalık ordu için kullanılan bir terimdir. الخميس kalabalık, الجرّار ise çoğu askerin sürünerek ilerlediği bir ordudur.⁸⁰

الكالبالك ordu iken المجر kalabalık ordudur. Çok kalabalık olduğu için neredeyse yürüyemeyen bir birliğe الرّجاجة denir. الرّمازة ise yükselip alçalırken görülen, dalgalanan bir bölüktür. Öncüleri siyahi olan bir bölüğe الجأء veya الخضراء denir. الشهباء, البيضاء kelimesi kasklı ve çok kalkanlı demir ağı ifade eder. المشعلة ve الشعواء, المشعلة bölük isimlerindedir. العديّ baskına giden ilk grup için söylenir ve العادية gibi bir taburdur. Bu tabura çok sessiz hareket ettikleri için dilsiz bir birlik denilir. Otuz veya kırk kişilik grup için المنسبر, gizlenen hilekâr birlik için ise فيلق terimi ile kullanılır.

رغلة ve çoğulu الرّعال, السريّة; السرايا ve çoğulu الملمومة bölük isimleridir. Gürültüsü çok olan tabura اللّجب, kalabalık tabura ise العزمم denir.

Sonuç

Kur'an'ı Kerim'in ve temel İslami kaynakların dili olan Arapça, Müslüman âlemi için önemli bir yere sahiptir. Kur'an'ı anlamak için Arapçayı en iyi şekilde anlamak gerekir.

El-Asmaî, Abbasi Devleti'nin önemli bir alimidir. Kendinden sonraki dönemlere önemli ilmi katkısı olmuştur. Bu âlimi ve mühim bir risalesi olan *Kitabü's-Silah*'ı incelemek Arap dilinin zenginliğini kavramamız bakımından önemlidir.

Ayrıca savaş aletlerini vasfederken güzel bulduğu beyitleri okuyucunun bilgisine sunmuştur. Örneğin, el-Asmaî mızrakları vasfederken Katâmî'nin mızrak uzunluğu hakkındaki şu sözlerinin en iyi beyit olduğunu söylemiştir:

قوارش بالرماح كأنّ فيها... شواطئ ينتز عن بها انتزاعا

⁷⁹ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 93.

⁸⁰ Asmaî, Kitâbü's-Silâh, 78.

KAYNAKÇA

- ....., el-Asma'ıyyat. thk. Ahmed Muhammed Şakir, Abdüsselam Harun. Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1967.
- Alsan, Şenay. *Türk Mimari Sisleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri-Orta Asya'dan Selçukluya*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi/ Ph.D. Dissertation, 2005.
- Cimilli, H. Canan, *Topkapı Sarayının Anıtsal Kapılarının İşlev ve Sembolizm Açısından İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi/ Ph.D. Dissertation, 2007.
- Crater News, “شجرة التآلب البرية”, Erişim 18 Ekim 2023, <https://crater-news.net>
- Donyayadonya “صابون الصحراء” أو “العجرم”, Erişim 18 Ekim 2023, <https://donyayadonya.com>.
- Dursun Yılmaz, Hakkı. “Abbâsîler”. TDV İslam Ansiklopedisi. 1/ 49-56. İstanbul: TDV Yayınları 1988.
- el-Asmaî, Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb b. Ali. *Kitâbü's-Silâh*. nşr. Muhammed Cebbâr el-Muaybid. Beyrut: Cemal Yayınları, 2015.
- el-Cübbâi Nasır Tevfik. *el-Asmaî Nâkıdü's-Şi'r*: thk. Ebûzabî Heyeti. Ebûzabî: Dârü'l-Kütübü'l-Vataniyye, 2009.
- Eliade, Mircea. *Şamanizm*. çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Yayınları, 2. Basım, 2006.
- Ferruh, Ömer (ö.1408/1987). *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 4. Basım, 1987.
- Gündüzöz, Güldane. *Bektaşî Kültüründe Yemek Motifleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2015.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *eş-Şiir ve's-Şuarâ*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi kütübü'l-Arabî, 1982.
- İbnü'l-Kıftî, Ebü'l-Hasan Cemaleddin Ali b. Yusuf b. İbrâhim. *İnbâhü'r-Ruvât alâ Enbâhi'n-Nühât*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî; Müessesetü'l-Kütübî's-Sekafiyye, 1406/ 1986.
- İzzeddîn, Yusuf. *Mecelletu'l-Mecme'u'l-İlmi'l-Irakî*. 2 Cilt. Bağdat: Dâru İhyâi kütübü'l-Arabî, 1987.
- Jaradat, Saleh. “Şemseddin Sami'nin Servet-i Fünun'da Yayımladığı Kamus-ı Türkî ve Kamus-ı Arabî Adlı Makale ve Onun Sözlükçülük Anlayışı”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi 9/4 (2020), 1381-1394.
- Kahraman, Mehmet. “Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine”. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi 5/8 (2016), 3290-3296.
- Lewin, Benjamin. “el-Asmaî Maddesi”. çev. Süleyman Tülücü, Mustafa Köse. Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi 5/ 18 (2005), 122.
- Remzi, Hüseyin. *Lügat-i Remzi*. hzr: Ali Birinci. 2 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzi, 1305.
- Roux, Jean-Paul. *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. çev. Aykut Kazancıgil- Lale Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.
- Schimmel, Annemarie. *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri-İslam'a Görüngübilimsel Yaklaşım*. Çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2004.
- Serkîs, Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkîs Dımaşkî. *Mu'cemü'l-Matbûâtî'l-Arabiyye vel-Muarrebe*, Kahire: Matbaatu Serkîs, 1346/1928.
- Tabîatü's- Suûdiyye,” السراء”, Erişim 18 Ekim 2023, <https://www.ksanature.com>.
- Tabîatü's- Suûdiyye,” نشم”, Erişim 18 Ekim 2023, <https://www.ksanature.com>.

- Tebrîzî, Ebû Zekerîyyâ el-Hatîb Yahyâ b. Ali b. Muhammed. *Şerhu ihtiyarati'l-mufaddal*. thk. Fahreddin Kabave. 2 Cilt. Dimeşk: Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, 1971.
- Topaloğlu, Ahmet; Kaçalın, Mustafa. "Sözlük". TDV İslam Ansiklopedisi. 37/402-414. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Tülücü, Süleyman. "Asmaî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 3/499-500. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yıldırım, Nimet. Fars Mitolojisi Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2008.
- Yörükan, Yusuf Ziya. *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri-Şamanizm*. Ankara: Yol Yayınları, 2005.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences